

1. ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιάννης Ρίτσος: *Η Σονάτα του Σεληνόφωτος*
(Νεοελληνική Λογοτεχνία Κατευθύνσεων, σσ. 35-48)

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Η *Σονάτα του Σεληνόφωτος* του Γιάννη Ρίτσου ανήκει στη συλλογή *Τέταρτη Διάσταση*¹, η οποία αποτελείται από 17 «σκηνικούς» μονολόγους, που εκφράζουν βαθύτερες αναζητήσεις του ποιητή πάνω στα μεγάλα προβλήματα της ζωής. Ποια στοιχεία της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* την εντάσσουν οργανικά σ' αυτή τη συλλογή²;
2. Από πού εμπνέεται ο ποιητής τον τίτλο της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* και πώς συνδέεται ο τίτλος αυτός με το περιεχόμενο της σύνθεσης³;
3. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το κοινωνικό και ιδεολογικό υπόβαθρο της *Σονάτας του Σεληνόφωτος*⁴. Να αναζητήσετε και να σχολιάσετε τα σχετικά χωρία.

¹ Για τη συλλογή αυτή του Γ. Ρίτσου βλ. *Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ' Λυκείου, Βιβλίο του Καθηγητή*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1999, σσ.112-113, 123. Για τον τίτλο *Τέταρτη Διάσταση* έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες: συνδέεται με την έννοια του χρόνου, που είναι σημαντική σε όλα τα ποιήματα της συλλογής ή ακόμα και με την ίδια την ποίηση που αποδεδεσμεύει τα πράγματα από τις τρεις διαστάσεις τους. Βλ. σχετικά Μερρακλής Μ.Γ., "Η 'Τέταρτη Διάσταση' του Γιάννη Ρίτσου – Μια πρώτη προσέγγιση", *Αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981, σσ. 517-544, Παπαγεωργίου Κ.Γ., "Προτάσεις επάνω στη *Σονάτα του σεληνόφωτος*", *Αφιέρωμα στο Γιάννη Ρίτσο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981, σσ. 563-565 και Κάσσοσ Β., "Ανάμεσα στον τοίχο και στο τζάμι (Η θέση του ποιητή μέσα στον κόσμο)", π. *Διαβάζω*, τχ. 205, 1988 (Αφιέρωμα στο Γ. Ρίτσο), σ. 61 και σχολικό εγχειρίδιο, σ. 299.

² Η θεατρικότητα, που είναι χαρακτηριστική σε όλες τις ποιητικές συνθέσεις της *Τέταρτης Διάστασης*, υπάρχει και στη *Σονάτα του Σεληνόφωτος*. Θεατρικά στοιχεία μπορούν να θεωρηθούν οι σκηνοθετικές "οδηγίες" του προλόγου και του επιλόγου, ο εκτενής μονόλογος, οι μακροσκελείς ελεύθεροι στίχοι, το χαμηλόφωνο, κουβεντιαστό ύφος, το βουβό πρόσωπο αναφοράς κ.ά. Για τα μεγάλα προβλήματα της ζωής που εκφράζονται στο ποίημα, βλ. *Βιβλίο του Καθηγητή* ό.π. σ. 116 και υποσημ.5 και σχολικό εγχειρίδιο, σ. 299.

³ Είναι εμπνευσμένος από τη μουσική σύνθεση του Μπετόβεν "Σονάτα του σεληνόφωτος", της οποίας το πρώτο μέρος (adagio sostenuto) συνοδεύει χαμηλόφωνα την εξομολόγηση της Γυναίκας. Το σεληνόφως άλλωστε έχει σημαντικό ρόλο στην ποιητική αυτή σύνθεση, συντροφεύοντας τη Γυναίκα σε όλο το μονόλογό της. Για την έννοια της "σονάτας" βλ. σχολικό εγχειρίδιο, σ. 35.

⁴ Εκφράζεται το κλίμα των κοινωνικών και ιδεολογικών ανακατατάξεων των μεταπολεμικών - μετεμφυλιακών χρόνων (1945 -1955). Προβάλλεται από τη μια ο αστικός τρόπος ζωής και από την άλλη η πόλη "με τα ροζιασμένα χέρια της, η πολιτεία του μεροκάματου". Βλ. επίσης *Βιβλίο του Καθηγητή*, ό.π., σσ.111 και 136.

4. Σε ποια σημεία του ποιήματος εμφανίζεται ο ποιητής - αφηγητής και ποιος είναι ο ρόλος του;
5. Τι υποδηλώνει η διευκρίνιση του ποιητή στις αρχικές σκηνικές οδηγίες ότι η Γυναίκα είναι ντυμένη με τα Μαύρα και έχει εκδώσει “ενδιαφέρουσες συλλογές θρησκευτικής πνοής”;
6. Ποια προβλήματα που απασχολούν τον άνθρωπο θίγει η *Σονάτα του Σεληνόφωτος*⁵;
7. Ποια είναι τα βασικά γνωρίσματα της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου, όπως προκύπτουν από τη συγκεκριμένη ποιητική σύνθεση⁶;

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευσης μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Ποιος είναι ο ρόλος του προλόγου της ποιητικής σύνθεσης⁷;
2. Ποια είναι τα πρόσωπα της *Σονάτας του Σεληνόφωτος*; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, είναι ανώνυμα και γραμμένα με κεφαλαίο γράμμα;
3. Ποιος είναι ο ρόλος της επαναλαμβανόμενης παράκλησης: “*Άφησέ με νάρθω μαζί σου*” στην αρχιτεκτονική διάρθρωση του ποιήματος και ποιες σημασιολογικές αποχρώσεις έχει⁸;
4. Ποια είναι η λειτουργία της παρέκβασης στους στίχους 47-65 και πώς συνδέεται με την ποιητική αφήγηση⁹;

⁵ Το θέμα του χρόνου, της φθοράς, της μοναξιάς, της μνήμης, του έρωτα, του θανάτου, κ.ά

⁶ Είναι δύσκολο να αναζητήσει κανείς τα γνωρίσματα ενός έργου που χαρακτηρίζεται από όγκο, βάθος και πολυμέρεια. Στη σύνθεση αυτή μπορεί κανείς να διακρίνει το λυρισμό, τη συναισθηματική φόρτιση του λόγου, την άφθονη χρήση μεταφορών, παρομοιώσεων και εικόνων, την εμμονή στη λεπτομέρεια, την προβολή των ασήμαντων καθημερινών πραγμάτων, τις συνεχείς παρεκβάσεις κ.ά.

⁷ Ο πρόλογος της *Σονάτας του Σεληνόφωτος*, όπως συμβαίνει με τους προλόγους των θεατρικών έργων, περιέχει τις σκηνικές οδηγίες και διαγράφει την ατμόσφαιρα του έργου. Τέλος, ο συγκεκριμένος πρόλογος (και επίλογος) αποτελεί και οργανικό μέρος της ποιητικής σύνθεσης.

⁸ Η φράση αυτή φαίνεται ότι αλλάζει χροιά στην πορεία της ποιητικής αφήγησης: έτσι αρχικά αποτελεί μια έμμεση πρόταση ή πλάγια ερώτηση, κορυφώνεται σε επίκληση σωτηρίας και καταλήγει σαν ένα απλό σχήμα λόγου ή σαν επικύρωση ακόμα μιας ματαιώσης, σχετικά βλ. Παπαγεωργίου Κ.Γ., ό.π., σ. 574 και Προκοπάκη Χ., ό.π., σ. 150.

⁹ Η παρέκβαση της “πολυθρόνας” είναι στην πραγματικότητα μια έμμεση αναφορά στην πορεία ζωής της Γυναίκας με τα Μαύρα και συνδέεται με την ποιητική αφήγηση μέσω συνειρμών και συνεχών αναφορών στο παρελθόν.

5. “Ο Ρίτσος συνηθίζει να παρεμβάλλει μέσα στο ποίημα ένα λόγο για την ίδια την ποίηση, ακόμα και την ποιητική (του)”¹⁰. Να επαληθεύσετε αυτή την επισήμανση σε αναφορά με συγκεκριμένα χωρία της σύνθεσης.
6. Ποιο πρότυπο ανδρικής ομορφιάς προβάλλεται μέσα από την αναπόληση της Γυναίκας (στ. 79-93);
7. Στίχοι 103-112: Να μελετήσετε το σχήμα της επανάληψης. Ποια συναισθήματα της Γυναίκας αποκαλύπτει;
8. Ποια υπερρεαλιστικά στοιχεία εντοπίζετε στην ποιητική σύνθεση και ποια η λειτουργία τους στο κείμενο;
9. Υποστηρίζεται ότι η Ποίηση και γενικότερα η Τέχνη, προσφέρει αθανασία στο δημιουργό. Πώς εκφράζεται η άποψη αυτή στους στίχους 172-180¹¹;
10. Με ποια εκφραστικά μέσα / τρόπους αποδίδεται η σκηνή του ιλιγγίου στους στίχους 187-204;
11. Οι στίχοι 196-199 λειτουργούν “ως ποίημα μέσα στο ποίημα”¹². Να αναζητήσετε στοιχεία που συνηγορούν στην άποψη αυτή.
12. Με ποιες εικόνες αισθητοποιείται η μοναξιά της Γυναίκας στους στίχους 205-214;
13. Ποια είναι η λειτουργία των επιλογικών σχολίων του αφηγητή στην ποιητική σύνθεση¹³;
14. Υπάρχει η άποψη πως η Γυναίκα και ο Νέος αποτελούν προσωπεία του ποιητή¹⁴. Να εκφράσετε τη δική σας άποψη και να τη δικαιολογήσετε.

¹⁰ Προκοπάκη Χ., ό.π., σ. 151.

¹¹ Για την αθανασία μέσω της Ποίησης - Τέχνης μίλησαν πολλοί δημιουργοί. Ενδεικτικά αναφέρονται μερικά αποσπάσματά τους:

α) “Όσο θα βλέπουν μάτια κι άνθρωποι αναπνέουν, οι στίχοι αυτοί θα ζουν κι εσύ θα ζεις μαζί τους” από το “Σονέτο XVIII” του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, βλ. Ν.Ε.Α. Β΄ Λυκείου (επιλογή).

β) “Αν έζησαν οι Πόε δυστυχισμένοι, και αν οι Μποντλέρ εξήσανε νεκροί, η Αθανασία τους είναι χαρισμένη” από την “Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων” του Κ. Καρυωτάκη, βλ. Κ.Ν.Α. Β΄ Λυκείου.

γ) “μνάσασθαί τινα φαμί και ὕστερον ἀμμιέων” (λέω ότι κάποιος θα μας θυμάται αργότερα), Σαπφώ, από το βιβλίο του Οδ. Ελύτη *Ανασύνθεση και απόδοση*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1985², σ. 18.

¹² Βλ. Προκοπάκη Χ., ό.π. σ. 15, και *Νεοελληνική Λογοτεχνία* Γ΄ Λυκείου, σ. 47.

¹³ Αποτελούν προέκταση του μονολόγου (λειτουργούν ως έξοδος αρχαίας τραγωδίας-φεύγει ο νέος) δίνουν τον τόπο και το χρόνο, σχολιάζουν το μονόλογο, παρέχουν διευκρινίσεις για τα πρόσωπα.

¹⁴ Ο ίδιος ο Γ. Ρίτσος σε επιστολή του προς τη Χ. Προκοπάκη εξομολογείται: “... αρκετά νωρίς απόχτησα την ‘καλλιτεχνική πονηρία’ να βάλω τους τρίτους να μιλάνε”, Γ. Ρίτσος, “Ένα γράμμα του, για την ποίηση του” (Αθήνα 15/5/72), *Νέα Εστία*, αφιέρωμα στον ποιητή Γιάννη Ρίτσο, Χριστούγεννα 1991, σ. 95. Βλ. επίσης Προκοπάκη Χ., ό.π. σσ. 153-155: “Αν ο ποιητής δεν

15. Να συγκρίνετε την όψη που παρουσιάζει η πολιτεία, η οποία περιγράφεται στους στίχους 13-15 με αυτήν της πολιτείας που περιγράφεται στους στίχους 219-224.

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποια ανάγκη ωθεί τη γυναίκα να βγει προς την πολιτεία (στ. 13-17); Τι πιστεύει ότι θα της προσφέρει αυτή η έξοδος¹⁵;
2. Σε ποια κοινωνική τάξη πιστεύετε ότι ανήκει η γυναίκα; Ποια χαρακτηριστικά και ποιες συνήθειές της το φανερώνουν;
3. Πώς αντιλαμβάνεστε τη μοναχική πορεία του ανθρώπου στον έρωτα, στη δόξα και στο θάνατο (στ. 33-34);
4. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η βαθύτερη αιτία της θλίψης της γυναίκας (στ. 30-31);
5. Πώς και σε ποια χωρία του ποιήματος εκφράζεται η αίσθηση της ματαιότητας των ανθρώπινων έργων;
6. Με ποιες εικόνες και άλλα εκφραστικά μέσα αποδίδεται στο ποίημα η φθορά που επιφέρει ο χρόνος;
7. “Υστερα εσύ θα κατηγορήσεις κι εγώ θα γυρίσω πίσω” (στ. 75). Να ερμηνεύσετε την αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στη φράση αυτή και στην επαναλαμβανόμενη έκκληση “Αφήσέ με νάρθω μαζί σου”.
8. “Ξέρεις, καμιά φορά θαυμάζοντας, ξεχνάς, ό,τι θαυμάζεις, σου φτάνει ο θαυμασμός σου” (στ. 89). Να διατυπώσετε την άποψή σας γύρω από την ανθρώπινη συμπεριφορά που περιγράφεται στον παραπάνω στίχο.
9. Στίχοι 94-101: Πώς επηρέασε την προσωπική ζωή της Γυναίκας η απόλυτη αφοσίωσή της στην Ποίηση; Πώς αξιολογεί η ίδια την επιλογή της;

βρίσκεται μέσα στο ποίημα, αν δε μεταδίδει τους δικούς του κραδασμούς, δε βρίσκεται πουθενά”.
Βλ. επίσης Προκοπάκη Χ., *Η πορεία προς τη Γκραγκάντα ή οι περιπέτειες ενός οράματος*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981, σ. 38: “Φιλτραρισμένος ο λόγος μέσα από τη ψυχολογία του φανταστικού ήρωα, παίρνει κάτι απ’ αυτόν”.

¹⁵ Η ηρωίδα ελπίζει ότι με την έξοδό της προς την πολιτεία θα λυτρωθεί από τη φθορά του χρόνου, θα βρει την “κάθαρση” και ίσως και την ευκαιρία να βγει από τον εαυτό της και να χαθεί μέσα στο απρόσωπο σύνολο. Πιστεύει ότι η έξοδός της προς την πολιτεία θα σημαίνει και την έξοδο από την απομόνωση του σπιτιού προς την ανανέωση, προς την κοινωνική ζωή και τη δράση. Βλ. σχετικά και *Βιβλίο του Καθηγητή* σ. 136.

10. Πώς ερμηνεύετε τη φράση: “έχω ακόμα διάθεση για παρομοιώσεις, -αυτό μου απόμεινε, αυτό με βεβαιώνει ακόμη πως δε λείπω” (στ. 132-133)¹⁶;
11. Στίχοι 94-101: Πώς αξιολογεί η Γυναίκα το ποιητικό της έργο μέσα στο πλαίσιο του γενικού απολογισμού της ζωής της;
12. Στίχοι 113-115: Πώς αντιλαμβάνεστε τη συνέχεια της ζωής μαζί και μέσα από τους νεκρούς;
13. “Η μεταμέλεια, λένε, φοράει ξυλοπάπουτσα”. Να σχολιάσετε το περιεχόμενο και τη λειτουργία αυτής της παροιμιακής φράσης.
14. Στίχοι 129-131: Σε ποια “δίψα” αναφέρεται η Γυναίκα και γιατί δεν μπορεί να ικανοποιήσει αυτήν την επιθυμία της¹⁷;
15. Τι συμβολίζει, κατά την άποψή σας, η “αρκούδα”¹⁸ και πώς συνδέεται το σύμβολο αυτό με τα “παιδιά”, τους “αργόσχολους” και τους “απαιτητικούς”;
16. Μπορείτε να εντοπίσετε αναλογίες ανάμεσα στην πορεία της “αρκούδας” και εκείνην της Γυναίκας;
17. Ποιες σκέψεις σας υποβάλλει το “παιχνίδι”, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 146 και 153;
18. Τι συμβολίζει η κατάδυση της Γυναίκας στο “βυθό της θάλασσας”;
19. Ποιες είναι οι επιλογές της “αρκούδας” στην τελευταία περίοδο της ζωής της;
20. Ο ποιητής περιγράφει τα παιδιά ως “ωραία και ανυποψίαστα / (ωραία ακριβώς γιατί είναι ανυποψίαστα)” (στ.155-156). Ποιο είναι το περιεχόμενο των επιθέτων και πώς συνδέονται αυτά με το Νέο;
21. “Άσε να σου κουμπώσω το πουκάμισο - τι δυνατό, το στήθος σου - τι δυνατό φεγγάρι - η πολυθρόνα λέω” (στ. 186-187): Ποια συναισθήματα της γυναίκας εκφράζονται με το γρήγορο και ασύνδετο λόγο¹⁹;

¹⁶ Η παρομοίωση ως βασικό ποιητικό σχήμα παραπέμπει στην ίδια την ποίηση, η οποία αποτελεί για τη Γυναίκα (και για τον ποιητή) “επιβεβαίωση ζωής”, Προκοπάκη Χ., ό.π., σ. 152. Βλ. και στ. 60-64.

¹⁷ Η δίψα, που είναι βαθύτερη δίψα ζωής, δίψα ερωτική, δεν μπορεί να ικανοποιηθεί. Η ικανοποίηση θα είναι “τραυματική” εμπειρία. Το ποτήρι είναι σαν ξυράφι και μάλιστα κυκλικό. Τα χείλη του ποτηριού και τα χείλη της Γυναίκας αποτελούν ένα λεκτικό συνειρμό (με την αναφορά του στο αδύνατο φίλημα). “Η γυναίκα, λοιπόν, μιλάει αλληγορικά”, Προκοπάκη Χ., ό.π., σ. 152.

¹⁸ Βλ. το άρθρο του Παπαγεωργίου Κ.Γ. “Προτάσεις επάνω στη Σονάτα του Σελινόφωτος”, *Αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981.

¹⁹ Η Γυναίκα αισθάνεται ντροπή για την έλξη που της ασκεί ο Νέος και την ερωτική διάθεση που της εμπνέει. Ταραγμένη, μεταθέτει το λόγο στο φεγγάρι και την πολυθρόνα.

22. Τι εκφράζουν, κατά τη γνώμη σας, οι επαναλαμβανόμενες αποστροφές των στίχων 190-203²⁰;
23. Πού οφείλεται το ταλάντευμα της Γυναίκας και πώς το ερμηνεύετε²¹;
24. “...βαθειά - βαθειά η αμείλικτη ευεργεσία της σιωπής”. Σε ποια σιωπή αναφέρεται η Γυναίκα και γιατί τη χαρακτηρίζει ως αμείλικτη ευεργεσία²²;
25. Πώς ερμηνεύετε την απόφαση της Γυναίκας να μην ακολουθήσει τελικά το Νέο;
26. “Η παρακμή μιας εποχής”²³: Πώς αντιλαμβάνεσθε το περιεχόμενο της φράσης του Νέου;
27. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η Γυναίκα νιώθει ότι η εξομολόγησή της είναι άχρηστη;

2.4. Σύγκριση με άλλο λογοτεχνικό κείμενο:

Μελισσάνθη: Ο Ξένος²³

*Απ' το παράθυρο που ανοίγεται στη νύχτα
 κυλάει μ' ενάργεια στον καθρέφτη μέσα
 το φως του φεγγαριού
 ψυχρό κι απτό καθώς υδράργυρος.
 Ποιος είναι αυτός που μ' ατενίζει
 μέσα από το κρύσταλλο
 με τα δικά μου μάτια;
 Καιρούς το πρόσωπό μου είχα αποστρέψει
 φεύγοντας τούτο το βλέμμα.
 Έσκυβα πάνω από νερά βαθιά κι αφώτιστα
 θολά από τις βροχές ποτάμια.*

²⁰ Το απόσπασμα επιδέχεται πολλές ερμηνείες εκ των οποίων μία θα μπορούσε να είναι η εξής: Η γυναίκα έχει συναίσθηση της ποιότητάς της, που είναι αποτέλεσμα επίπονης προσπάθειας για γνώση, εκπλήρωση του χρέους της, αλλά και ποιητική δημιουργία. Επειδή όμως πιστεύει ότι ο έρωτας, οι χαρές και οι απολαύσεις της ζωής (που αυτή δεν έζησε) αποτελούν παράλληλα αξία της ζωής, αποτρέπει το Νέο και τους άλλους να ακολουθήσουν τη δική της επώδυνη πορεία.

²¹ Το ταλάντευμα της Γυναίκας οφείλεται στις αντίρροπες δυνάμεις που χαρακτηρίζουν την ψυχολογία της και μπορεί να λειτουργούν ως αντίφαση ανάμεσα στην άρνηση και αποδοχή της ζωής, στην επανάσταση και την ποίηση, στην προσωπική θλίψη και την έξοδο σ' ένα υπερβατικό χώρο, με μια εμπλουτισμένη αυτόρκεια που έχει το νόημα μιας υψηλής αποστολής. Βλ. Προκοπάκη Χ., αφιέρωμα *Νέας Εστίας*, ό.π., σ. 151 και *Η πορεία προς τη Γκραγκάντα*, σσ. 10, 12, 24, 40.

²² Μόνο στη σιωπή και στη μοναξιά ο άνθρωπος “ακούει τον εαυτό του”, κατακτά αυτογνωσία, ώριμη γνώση και δημιουργεί. Όμως η διεργασία αυτή είναι αμείλικτη και σκληρή για τον άνθρωπο, αφού πρέπει να στερηθεί τις χαρές της ζωής.

*Έβλεπα πίσω από τζάμια του ύπνου θαμπά
που ράγιζαν χίλια ραγίσματα.
Κι ακροαζόμουν τα ίδια βήματά μου
σαν βήματα άλλου, να με καταφτάνουν
πάλι και πάλι.
Όταν σ' ονείρων λαβυρίνθους κυκλοδίωκτη
από νύχτα σε νύχτα κι από ύπνο σε ύπνο
έφερνα αλαφιασμένους γύρους.

Τώρα, το φως του φεγγαριού αναβλύζει
κυλώντας αργυρόχηλα στον καθρέφτη μέσα.
Καθώς ο ξένος αναδύεται ολοένα
κι ολοένα, μέσα από το κρύσταλλο.
(Απόσπασμα, Το φράγμα της σιωπής)
(1965)*

Ποιες αναλογίες περιεχομένου και μορφής εντοπίζετε ανάμεσα στο παραπάνω ποίημα και τη Σονάτα του Σεληνόφωτος;

Γ. Ρίτσος: Ισμήνη

*Μια τάφος σιωπής -όπως είπατε - το τριγυρίζει αυτό το σπίτι,
σεβάσμια ή όχι - ας έλειπε. Εδώ κάπου, ίσως κ' εντός μου,
υπάρχει ένας στενόμακρος διάδρομος χωρίς φεγγίτες
χωρίς φανάρια, χωρίς πόρτες, - δε βγάζει πουθενά· μυρίζει
σάπιο σανίδι, σκόνη, μούχλα, κατσαρίδες, παλιωμένο χρόνο·
άνθρωποι αμίλητοι περνάνε κουβαλώντας σπασμένες καρέκλες,
μεγάλα ξύλινα κιβώτια, κάδρα, πανάρχαιους καθρέφτες-

Κάποτε πέφτει ένα κρύσταλλο, μια πρόκα ή το κατάχλωμο χέρι
μιας ελαιογραφίας στρατάρχου, ή μια ανθοδέσμη μενεξέδες
απ' τα διάφανα, λεπταίσθητα χέρια μιας ζωγραφισμένης δέσποινας,
κανείς δε σκύβει να τα πάρει (...)
(Απόσπασμα, Τέταρτη Διάσταση)*

Να συγκρίνετε το παραπάνω απόσπασμα με τη Σονάτα του Σεληνόφωτος ως προς το θέμα της φθοράς που επιφέρει ο χρόνος στους ανθρώπους και στα πράγματα.

²³ Η Ελληνική Ποίηση, εκδ. Σοκόλη, τ. Δ', σ. 401.

Τ. Ουίλλιαμς: *Μίλα μου σαν τη βροχή*²⁴

(Μανχάτταν. Μέσα στην παρακμιακή ατμόσφαιρα ενός φτηνού δωματίου, ένας άντρας και μια γυναίκα συζητούν. Η οικονομική τους κατάσταση αλλά και η προσωπική τους σχέση βρίσκεται στα όρια της εξαθλίωσης. Ο Άντρας εκφράζει την επιθυμία να κάνουν μαζί ένα νέο ξεκίνημα. Η Γυναίκα μέσα από ένα μονόλογο - ζέσπασμα δηλώνει τη θέλησή της να απομονωθεί σε ένα μικρό ξενοδοχείο, μακριά από γνωστούς και φίλους. Ανώνυμη μέσα στο ανώνυμο πλήθος, ελπίζει να βρει τη ψυχική της ηρεμία. Το απόσπασμα δείχνει πώς ονειρεύεται τη νέα ζωή της.)

ΓΥΝΑΙΚΑ:

... Κάποια μέρα θα κοιτάζω στον καθρέφτη και θα δω ότι τα μαλλιά μου έχουν αρχίσει να γίνονται γκρίζα και για πρώτη φορά θ' ανακαλύψω ότι έζησα σ' αυτό το μικρό ξενοδοχείο, με ένα ψεύτικο όνομα, χωρίς καθόλου φίλους ή γνωστούς, ή κανενός είδους σχέσεις, για εικοσιπέντε ολόκληρα χρόνια. Θα με ζαφνιάσει λίγο αλλά δεν θα τρομάξει καθόλου. Θα είμαι ευχαριστημένη που ο χρόνος θα έχει περάσει τόσο εύκολα. Μια φορά στο τόσο θα πηγαίνω στον κινηματογράφο. Θα κάθομαι στις πίσω σειρές με όλο αυτό το σκοτάδι γύρω μου και με κείνες τις φιγούρες ακίνητες στο πλάι μου, χωρίς να με προσέχουν. Βλέποντας την οθόνη. Φανταστικός κόσμος. Ο κόσμος των παραμυθιών. Θα διαβάζω μεγάλα βιβλία και το ημερολόγιο των νεκρών συγγραφέων. Θα νιώθω πιο πολύ κοντά τους, πολύ περισσότερο από ότι ένιωσα ποτέ για ανθρώπους που γνώρισα, προτού να φύγω από τον κόσμο. Θα είναι γλυκείς και ψυχρή αυτή η φίλια μου με τους νεκρούς ποιητές γιατί δεν θα μπορώ να τους αγγίξω ούτε και ν' απαντάω στις ερωτήσεις τους. Θα μου μιλάνε και δεν θα περιμένουν να τους απαντήσω.

(Μτφρ. Κ. Μητροπούλου, Απόσπασμα)

Ποιες διαφορές διακρίνετε ανάμεσα στη Γυναίκα της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* και τη Γυναίκα του παραπάνω αποσπάσματος;

²⁴ Ουίλλιαμς Τ., *Θεατρικά*, εκδ. Γκοβόστης, Αθήνα x.x., σ. 180.

Κ. Καβάφης: *Τα παράθυρα*²⁵

*Σ' αυτές τες σκοτεινές κάμαρες, που περνώ
μέρες βαρυνές, επάνω κάτω τριγυρνώ
για να 'βρω τα παράθυρα. - Όταν ανοίξει
ένα παράθυρο θάναι παρηγορία.
Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ
να τα 'βρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω.
Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει.*
(1903)

Ποιες αναλογίες εντοπίζετε ανάμεσα στη Γυναίκα της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* και τον καβαφικό ήρωα;

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Ερωτήσεις συνολικής θεώρησης του έργου

1. Η *Σονάτα του Σεληνόφωτος* είναι ένα ποίημα με υπαρξιακό, αλλά και κοινωνικό περιεχόμενο. Ποια στοιχεία επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή²⁶;
2. Πώς σκιαγραφείται στο ποίημα η προσωπικότητα της Γυναίκας; Να αναφερθείτε σε συγκεκριμένα χωρία.
3. Πώς σκιαγραφείται η μορφή και η συμπεριφορά του Νέου στο ποίημα και σε τι εξυπηρετεί τη δομή και το περιεχόμενο του ποιήματος η παρουσία του²⁷;

²⁵ Καβάφης Κ.Π., *Άπαντα ποιητικά*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1990, σ. 30.

²⁶ Το ποίημα χαρακτηρίστηκε ως “ανθρώπινο ψυχόδραμα και συμβολικό ποίημα” (Πρεβελάκης Π., *Ο ποιητής Γ. Ρίτσος. Συνολική θεώρηση του έργου του*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1983, σ. 206), επειδή έχει “θεατρικό” χαρακτήρα και εκφράζει αγωνίες που σχετίζονται με την ύπαρξη του ανθρώπου. Παρουσιάζει μέσα σε μια ατμόσφαιρα φθοράς, μοναξιάς κι απογοήτευσης την απεγνωσμένη προσπάθεια μιας γυναίκας να “επανασυνδεθεί με τη ζωή και τους ανθρώπους, που όμως ναυαγεί” (Διαλησμάς Στ., *Εισαγωγή στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1981, σ.45). Το ποίημα επίσης κινείται σε συμβολικό επίπεδο, πολλά πράγματα της καθημερινής ζωής λειτουργούν ως σύμβολα, π.χ. το πιάνο, η πολυθρόνα, ο καθρέφτης κ.ά. Ως προς το κοινωνικό περιεχόμενο, βλ. υποσημ.4.

²⁷ Για τη μορφή και τη συμπεριφορά του Νέου, καθώς και για το ρόλο του στην προώθηση του μονολόγου, βλ. Προκοπάκη Χ., “Η αλεπού, ο πελαργός και ο μυθοπλάστης”, *Νέα Εστία* τχ.1547, Χριστούγεννα 1991, Αφιέρωμα στον Ποιητή Γιάννη Ρίτσο (1909-1990), σσ. 146-156, ιδιαίτερα σ. 148 κ.έ. Βλ. επίσης Παπαγεωργίου Κ.Γ., ό.π. σ. 564 και *Βιβλίο του Καθηγητή*, ό.π. σ. 128 κ.έ.

4. Να παρουσιάσετε πέντε (5) από τα σύμβολα που χρησιμοποιεί ο ποιητής σ' αυτή τη σύνθεση. Ποια είναι η σημασία τους;
5. α) Πώς επιδρά ο χρόνος στους ανθρώπους και στα πράγματα;
β) Πώς λειτουργεί σε σχέση με την ποίηση²⁸;
6. Ποιος είναι ο ρόλος του φεγγαριού στο ποίημα και πώς διαφοροποιείται σ' όλη την ποιητική σύνθεση;
7. Πώς αισθητοποιείται στο ποίημα η “ασφυξία” του ανθρώπου από την καθημερινότητα;
8. Ο ποιητής συνηθίζει να κλείνει μερικούς στίχους σε παρένθεση. Ποια είναι η λειτουργία των παρενθετικών στίχων στη συγκεκριμένη ποιητική σύνθεση;
9. Ποια είναι η σχέση της Γυναίκας με τα τρία επίπεδα του χρόνου: παρόν, παρελθόν και μέλλον;
10. Ποιος είναι ο περιβάλλον χώρος του ποιήματος (εσωτερικός και εξωτερικός) και ποια σημασία έχει στη συγκεκριμένη ποιητική σύνθεση;
11. Στη *Σονάτα του Σεληνόφωτος* υπάρχει “*μια σχέση σύγκρουσης και μια σχέση έλξης*”²⁹. Πώς επιβεβαιώνεται η άποψη αυτή από το ποίημα;
12. Να συγκεντρώσετε και να σχολιάσετε τις παροιμιακές και αποφθεγματικές εκφράσεις του ποιήματος.

²⁸ Για το θέμα του χρόνου στην *Τέταρτη Διάσταση* γενικά βλ. Διαλησμάς, ό.π. σ. 59. Ειδικά για τη *Σονάτα του Σεληνόφωτος*, βλ. Παπαγεωργίου Κ.Γ., ό.π., σσ. 568-570. Για τη σχέση χρόνου ποίησης, βλ. ειδικότερα τους στίχους της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* 172-180.

²⁹ Προκοπάκη Χ., ό.π., σ. 148.

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1. Να μελετήσετε τις ποιητικές συνθέσεις της *Τέταρτης Διάστασης* του Γ. Ρίτσου “*Κάτω απ’ τον ίσκιο του βουνού*”, “*Χρυσόθεμις*”, “*Ισμήνη*” και “*Ελένη*” και να παρουσιάσετε τις γυναικείες μορφές των συνθέσεων αυτών (ομαδική εργασία).
2. Το *φεγγάρι* αποτελεί σημαντικό σύμβολο στο ποίημα. Να αναζητήσετε κι άλλα ποιήματα από τα Κ.Ν.Α. Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου, στα οποία χρησιμοποιείται το ίδιο σύμβολο (π.χ. *Τελευταίος Σταθμός*, *Ελένη* Γ. Σεφέρη, *Αποκριά* Μ. Σαχτούρη, κ.ά.) και να σχολιάσετε τη σημασία του. Μπορείτε, επίσης, να παρουσιάσετε εικαστικές παραστάσεις του φεγγαριού στην τάξη.
3. Να μελετήσετε χαρακτηριστικά ποιήματα της *Τέταρτης Διάστασης* (“*Το παράθυρο*”, “*Όταν έρχεται ο ξένος*”, “*Ισμήνη*”, “*Φαίδρα*”, κ.ά) και να επισημάνετε τα κοινά σύμβολα των συνθέσεων αυτών και της *Σονάτας του Σεληνόφωτος* (π.χ. ο καθρέφτης, το παράθυρο, η σκόνη, το πιάνο, κ.ά).

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κριτήριο για ωριαία γραπτή δοκιμασία

(45 λεπτά)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

ΤΑΞΗ: ΤΜΗΜΑ:

ΜΑΘΗΜΑ: Νεοελληνική Λογοτεχνία Κατευθύνσεων

Γιάννης Ρίτσος: *Η Σονάτα του Σελινόφωτος*

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ:

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια θεατρικά στοιχεία εντοπίζετε στην ποιητική σύνθεση;

.....
.....

Μονάδες 5

2. Ποια χαρακτηριστικά της νεωτερικής ποίησης αναγνωρίζετε στη *Σονάτα του Σελινόφωτος*;

.....
.....

Μονάδες 5

3. “Γιατί οι αρκούδες που γεράσανε το μόνο που έμαθαν να λένε είναι: ευχαριστώ, ευχαριστώ”: Συμφωνείτε ότι στους στίχους αυτούς εκφράζεται η υποταγή του ώριμου ανθρώπου στη μοίρα του, ακόμα και η παραίτησή του από τη δράση; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

.....
.....

Μονάδες 5

4. Ποιο είναι το περιεχόμενο της επαναλαμβανόμενης φράσης “άφησέ με να 'ρθω μαζί σου”;

.....
.....

Μονάδες 5